



MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM  
YAYINLARI

OLBA  
XVII



**KAAM YAYINLARI**  
**OLBA**  
**XVII**

© 2009 Mersin/Türkiye  
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;  
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO,  
ve  
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,  
yılda bir kez basılmaktadır.  
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.  
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.  
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.  
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.  
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:  
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül  
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü  
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN  
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri  
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734  
Fax: 00.90.324.361 00 46  
web mail: [www.kaam.mersin.edu.tr](http://www.kaam.mersin.edu.tr)  
[www.olba.mersin.edu.tr](http://www.olba.mersin.edu.tr)  
e-mail: [kaam@mersin.edu.tr](mailto:kaam@mersin.edu.tr)

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.



MERSİN ÜNİVERSİTESİ  
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ  
(KAAM)  
YAYINLARI-XVII

MERSIN UNIVERSITY  
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF  
CILICIAN ARCHAEOLOGY  
(KAAM)-XVII

Editör

Serra DURUGÖNÜL  
Murat DURUKAN  
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL  
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU  
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL  
Prof. Dr. Tomris BAKIR  
Prof. Dr. Hayat ERKANAL  
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN  
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN  
Prof. Dr. Eréndiz ÖZBAYOĞLU  
Prof. Dr. Susan ROTROFF  
Prof. Dr. Marion MEYER



*OLBA Dergisinin yayın hayatına başlamasını sağlamış olan  
eski Rektörümüz sayın Prof. Dr. Uęur ORAL'a ve  
dergiyi desteklemekte olan Rektörümüz sayın Prof. Dr. Suha AYDIN'a  
teşekkürlerimizi sunarız.*

## İçindekiler/Contents

|  |     |
|--|-----|
| Rhys F. Townsend – Michael C. Hoff,<br><i>Lamos in Rough Cilicia: An Architectural Survey</i><br>( <i>Dağlık Kilikia'da Lamos: Bir Mimari Yüzey Araştırması</i> ) .....  | 1   |
| Deniz Kaplan<br><i>Elaiussa Sebaste'de (Kilikia) Bulunan Tapınak İçin Yeni Bir Kült Önerisi</i><br>( <i>Ein neuer Kultvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien)</i> ) .....  | 23  |
| Adele Federica Ferrzulli - Marco Ricci<br><i>Cilician Ceramic Production From Roman to Byzantine Age.</i><br><i>New Data From Elaiussa Sebaste</i><br>( <i>Roma'dan Bizans Dönemine Kilikia'da Seramik Üretimi.</i><br><i>Elaiussa Sebaste'den Yeni Kanıtlar</i> ) ..... | 33  |
| Burcu Ceylan<br><i>Kilikya'da Geç Antik Dönem Kırsal Yerleşimleri: Kanytellis Örneği</i><br>( <i>Kanytellis as a Case Study for Late Antique Rural Settlements</i> ) .....   | 45  |
| Ayşe Aydın<br><i>Hıristiyan Dinindeki Martir-Aziz ve Rölik Kültünün</i><br><i>Kilikya-Isaurya Bölgesi Hıristiyanlığına Yansımaları</i><br>( <i>Märtyrer, Heilige und Reliquienkult im Kilikisch-Isaurischen Raum</i> ) .....   | 63  |
| Hugh Elton - Mark Jackson - Gabriele Mietke - James Newhard<br>Lale Özgenel - Emma Twigger<br><i>Alahan'da (Isaurya) Bir Roma Kentinin Keşfi</i><br>( <i>The Discovery of a Roman City in Alahan [Isauria]</i> ) .....   | 83  |
| Gabriele Mietke<br><i>Monumentalisierung christlicher Heiliger in Kilikien in frühbyzantinischer Zeit</i><br>( <i>Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde Kilikia'da</i><br><i>Kutsal Kişilere Gösterilen Saygı</i> ) .....   | 117 |
| Hatice Palaz Erdemir<br><i>Economic Management of Cilicia in the Time of Cicero</i><br>( <i>Cicero Döneminde Kilikia'nın Ekonomik Yönetimi</i> ) .....   | 141 |
| Susanne Froehlich<br><i>Antike Autoren über Kilikien. Überlegungen am Beispiel der Stadt Tarsos</i><br>( <i>Kilikia Üzerine Antik Yazarlar. Tarsus Şehri Örneğinde Düşünceler</i> ) .....  | 157 |

Erendiz Özbayoğlu

*Acacius, 'Tarsi Episcopus': Discerning The Signs Of Arianism*  
(*Tarsus Episkoposu Akakios: Ariusçu Belirtileri Ayırt Etmek*) ..... 169

Turhan Kaçar

*Tarsuslu Nectarius'un İlk Constantinopolis Patriđi Olarak Seçilmesi*  
(*The Election of Nectarius of Tarsus as*  
*the First Patriarch of Constantinople*) ..... 179

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ,  
'KİLİKİA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ'  
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI 'OLBA'**

OLBA süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez yayınlanır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

'Olba'; Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Numizmatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar.

Küçükasya ile ilgili veya Akdeniz ve Ortadoğu Arkeolojisi kapsamındaki konular Olba'nın içeriğini oluşturur.

**Yayın İlkeleri**

1. a- Makaleler, word ortamında yazılmış olmalıdır.  
b- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto, 'Times New Roman' (PC ve Macintosh) yazı karakteri ile kullanılmalıdır.  
c- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.  
d- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.
3. "Bibliyografya ve Kısaltmalar" bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece "fig." kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası editörler tarafından verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır.
5. Figürler CD'ye yüklenmelidir: Çözünürlük 300 dpi; format tif veya jpeg olmalıdır.
6. Resim çıktılarının alınarak, resim düzenlemesi örneği (layout) yapılmalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde en az 500 kelime Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelime Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Bir orijinal ve iki kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı, ayrıca bunların yüklü olduğu bir adet CD gönderilmelidir.



**MERSIN UNIVERSITY,  
'RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY',  
JOURNAL 'OLBA'**

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal 'Olba', being published since 1998 by the 'Research Center of Cilician Archaeology' of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (language and culture), ancient history, numismatics and Byzantine History of Art.

The studies select their material mostly from Asia Minor but articles (papers) dealing with the Mediterranean area and Near East also form the content of Olba.

**TECHNICAL REQUIREMENTS**

1. a. Articles should be written in word programs..
  - b. The text should be written in 10 puntos with 'Times New Roman' (for PC and for Macintosh). The footnotes should be written in 9 puntos.
  - c. Footnotes should take place at the bottom of the page, each in continuous numbering.
  - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Special fonts should be loaded to the CD's.
3. The 'Bibliography' and 'Abbreviations' should take part at the end of the article. The 'Abbreviations' used in the footnotes should be explained within the 'Bibliography'. The Bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books)

Bibliography (for articles)

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Pl. LIV-LVII

Footnotes (for books)

Richter 1977, 162, fig. 217

Footnotes (for articles)

Oppenheim 1973, 9, pl.1

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering. Plate numbering will be done by the editors. For this reason, remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used.
5. Pictures should be loaded to CD's: 300 dpi; tif or jpeg format are required.
6. A layout for the pictures should be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of at least 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of at least 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. One original and two copies of the article and figures should be printed and loaded on CD's before being sent.

## **HİRİSTİYAN DİNİNDEKİ MARTİR-AZİZ VE RÖLİK KÜLTÜNÜN KILIKYA-ISAURYA BÖLGESİ HIRİSTİYANLIĞINA YANSIMALARI**

Ayşe AYDIN\*

### **ZUSAMMENFASSUNG**

#### **Märtyrer, Heilige und Reliquienkult im Kilikisch- Isaurischen Raum**

Seit altersher spielte die Heiligen- und Märtyrerverehrung in der christlichen Vorstellungswelt eine zentrale Rolle. Der Beginn des Märtyrerkultes ist bereits in der zweiten Hälfte des 2. Jahrhunderts nachweisbar. Die Märtyrer waren Fürsprecher und besaßen eine wichtige Mittlerfunktion zwischen Gott und den Gläubigen. Mit den Toleranzedikten der Jahre 312/313 veränderte sich die Beziehung des Staates zur christlichen Kirche, und damit entstanden auch völlig neue Voraussetzungen für einen rasch aufblühenden Märtyrerkult. Seit dem Ende des 4. Jhs. begann man Teile von Märtyrergebeinen (Primärreliquien) in Reliquiaren zu bergen und diese in kleinen Grabkammern (enkainia) unter den Altären zu bestatten. Um den rasch wachsenden Bedarf an Reliquien, denen magische Kräfte zugeschrieben wurden, zu decken, griff man recht bald auf beliebig zu vervielfachende Sekundärreliquien zurück, die durch Berührung mit wundertätigen Gegenständen entstanden (Berührungsreliquien).

In den Museen des kilikisch-isaurischen Raumes (Adana, Silifke, Tarsus, Taşucu) werden heute insgesamt elf Reliquiare aufbewahrt, die teils eine ovale Form aufweisen, teils in der gängigen Sarkophagform gestaltet sind. Sieben Stücke sind vollständig -mit Kasten und Deckel- erhalten, während in vier Fällen lediglich der Kasten überliefert ist. Unter den Reliquiaren finden sich zwei aus Silber und zwei aus prokonnesischem Marmor, die übrigen sind aus Kalkstein gefertigt. Aufgrund fehlender Ausgrabungen und Surveys ist bislang kaum etwas über die liturgische Ausstattung der kilikischen und isaurischen Kirchen bekannt. Die in den genannten

---

\* Doç. Dr. Ayşe AYDIN, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 33342 Mezitli-MERSİN ayayse@mersin.edu.tr

Bu çalışmanın müze aşamasındaki yardımları için Silifke Müzesi Müdürü sayın İ. Öztürk'e, Tarsus Müzesi Müdür Vekili sayın A. Yıldız'a ve Adana Müze Müdürü sayın K. Tosun, uzman H. Sakalhoğlu ve O. Arslan'a yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Museen aufbewahrten spätantik-frühbyzantinischen Reliquiare bieten einerseits Hinweise für eine Aufstellung der Behälter auf Steinsockeln oder Mensen, wie sie aus Apsisnebenräumen von Kirchen im kleinasiatisch-syrischen Raum vielfach bekannt sind, andererseits für eine Deponierung im Altarbereich. Die Inschriften und bildlichen Darstellungen auf den Reliquiaren beweisen zudem, dass in ihnen zumeist Reliquien von lokalen Heiligen oder Märtyrern aufbewahrt wurden.

**Schlüsselwörter:** Reliquiare; Märtyrer- und Heiligenkult; Liturgische Kirchengestaltung; Museen: Adana, Silifke, Tarsus, Taşucu

## ÖZET

Martir olarak adlandırılan din şehitleri ve aziz unvanı verilen hayatlarını dine adanmış kutsal kişiler, Hıristiyanlıkta hem yaşadıkları dönemde hem de öldükten sonra saygı görmüşlerdir.

Hastalıklara şifa, dertlere çözüm bulduklarına inanılan martir ve azizlerden Son Yargı Günü'nde de Tanrıyla inananlar arasında aracı olmaları beklenmiştir.

Kadın ya da erkek aziz ve martirlerin öldükten sonra röliklerini korumak için farklı formlarda röliker adı verilen objeler yapılmıştır.

Rölikerler genellikle kiliselerde martir ve azizlerin ait oldukları yer olarak kabul edilen bema bölümünde altının altında ya da kendilerine ayrılmış özel odalarda korunmuştur. İnsanlık için kurban olan İsa'nın yeri nasıl ki altının üzeri ise, inancı uğruna öldürülen martirlerin yeri de yine kurban edilmiş olmalarından dolayı altının altı olarak gösterilmiştir.

Adana, Silifke, Tarsus Müzesi ve Taşucu Amfora Müzesi'nde aziz-martir ve rölik kültürüne ait toplam onbir adet röliker vardır. Bunlardan beşi Adana'da, dördü Silifke'de, diğer ikisi Tarsus ve Taşucu'nda yer alır. Form açısından değerlendirildiğinde Adana Müzesi'ndeki gümüşten, oval formlu röliker dışındakiler lahit şeklindedir.

Her yerde olduğu gibi özellikle Diokletianus Dönemi'nde (284-305) başka bölgelerden gelenlerin ve yerel Hıristiyanların Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde şehit edildikleri yazıtlar aracılığıyla öğrenilmektedir. Böylece Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde Kilikya ve İsaurya martir ve aziz röliki açısından zengin bir bölge haline gelmiştir. Rölikerlerin bazıları üzerindeki yazıt ya da figürlü anlatım, hangi aziz ya da martirin rölikine sahip olabilecekleri konusunda fikir vermektedir.

Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde de rölikerler geleneğe bağlı kalınarak, kiliselerde bema alanında altar tabanında tek ya da iç içe konarak yer almışlardır.

Suriye Bölgesi'ndeki Erken Hıristiyanlık-Bizans Sanatı, Kilikya ve İsaurya Bölgesi'ni diğer ortak özellikler yanı sıra rölik kültürü açısından da etkilemiş olmalıdır. Bu etkinin somut örnekleri bölge müzelerindeki diğerlerine kıyasla daha büyük boyutlardaki rölikerlerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Adana, Silifke, Tarsus Müzesi ve Taşucu Amfora Müzesi; Kilikya ve İsaurya; Rölikerler; Martir ve Azizler

## Hıristiyan Dinindeki Martir-Aziz ve Rölik Kültü'ne Kısa Bir Bakış

Hıristiyanlığın benimsendiği ilk yüzyıllardan başlayarak *azizler* ve *martirler*, bu inancın birer sembolü olmuşlardır<sup>1</sup>. Martir kültürünün çıkış noktası azizlere duyulan saygıdır<sup>2</sup>. 2. yüzyıl ortalarından itibaren yaşamlarını inançları uğruna kaybeden Hıristiyanlar *martir* olarak adlandırılmış, aynı zamanda *azizlik* derecesine yükseltilerek büyük saygı görmüşler, böylece martir kültürü oluşmuştur. 4. yüzyıldan başlayarak, kilise çevresindeki tinsel dünya ile yakın ilişkiler kurduklarına inanılan din adamları<sup>3</sup> ile yaşamlarını bir sütun üzerinde (*stilit*) ya da inzivaya çekilerek geçiren rahipler de *aziz* unvanını almışlardır<sup>4</sup>.

İsa'nın inananlar için kendini feda etmiş olması nedeniyle ilk şehit, ilk martir sayılması, diğer şehitlerin, martirlerin de Tanrı katına alınmalarına neden olmuştur. Tanrı katında tinsel yeteneklerini kaybetmeden yaşamlarına devam eden martirler<sup>5</sup>, bu özellikleriyle Tanrı ve insanlar arasında *aracı* rolü üstlenmişlerdir. Hıristiyan inancında martirlerin yanı sıra azizler, Meryem Ana, Vaftizci Yahya, baş melekler, piskoposlar, rahipler de *aracı* olarak kabul edilmiştir. Aracılar, inananların dileklerini yerine getiremezler. Ancak bu dilekleri İsa'ya iletirler<sup>6</sup>.

2. yüzyılın ortalarından başlayarak martirler için anma törenleri yapılmaya başlanmıştır<sup>7</sup>. Antik Dönem'de sadece ölünün ailesi ve yakınları tarafından küçük mekanlarda yapılan anma töreni, Hıristiyanlar tarafından büyük mekanlarda geniş kitlelerin katıldığı martirlerin mezarı başında yapılan anma törenlerine dönüştürülmüştür<sup>8</sup>. Böylece ilk dönemlerde martir

<sup>1</sup> Baumeister 1988, 97; Kellermann 1990, 39 vd.; Kötting 1990, 67; Lanczkowski 1990, 19; Speyer 1990, 48 vd.

<sup>2</sup> Kötting 1990, 70.

<sup>3</sup> Baumeister 1988, 97.

<sup>4</sup> Dinzelbacher 1990, 10; Kötting 1990, 73.

<sup>5</sup> Kötting 1990, 70 vd.

<sup>6</sup> Kötting 1990, 73.

<sup>7</sup> Baumeister 1988, 112 vd.; Deichmann 1983, 56; Kötting 1990, 71. Bu dönemde Smyrna'daki (İzmir) Hıristiyanların komşu Philomelium (Akşehir) halkına yazdıkları bir yazı, martir kültürünün başlangıcıyla ilgili önemli bir belgedir. Bu yazıda Smyrnalılar, piskoposları Polykarp'ın nasıl öldüğünü anlatmaktadırlar. Yazıda Polykarp'ın öldürüldüğü andan, ölümsüzlük tacı ile taçlandırılarak Tanrı katındaki yerini aldığından bahsedilmektedir. Bu yazıyla Smyrnalılar, komşu halkında Polykarp'ın ölüm yıldönümünde mezarı başında bulunmalarını istemektedirler. Bu mezarın başında halk, martir için bir Şükran Ayini düzenlemiş, dualar edilmiştir. Yazıda yer almasına rağmen martirin hayatının (vitasının) ve nasıl öldüğünün de bir metinden okunduğu tahmin edilmektedir.

<sup>8</sup> Kötting 1965, 13.

kültünün mezarlıklarda gerçekleştiği söylenebilir. Martirin mezarı başında oluşan bu anma töreni içinde ilahiler söylenmesi, İsa'nın ölümünün hatırlanıldığı Şükran Ayini, martirin hayatının okunması ve onun için dualar edilmesi yer almıştır. Antik Dönem'deki mezar başında yapılan tören sonrasında yenen ortak yemek, Hıristiyanlıkta yerini Şükran Ayini'ne bırakmıştır<sup>9</sup>.

Romalıların sert tutumu nedeniyle Constantinus (306-337) öncesi dönemde martirler için anıtsal yapılar inşa edilememiştir. 312/313 Milano Fermanı ile serbest bir din haline gelen Hıristiyanlık, ilk olarak martirlerine sahip çıkmış ve onlar için anıtsal yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu konuda imparator Constantinus öncü olmuş, valilerine bir emirle, martirler için, kendisinin istediği tarzda büyük kalabalıklar eşliğinde anma törenlerinin yapılmasını istemiştir<sup>10</sup>. Constantinus Roma'da ilk defa martirler için anıtsal kiliselerin yapımını emretmiş, Kutsal Topraklar'daki Kudüs, Beytullahim (Betlehem) ve Mambre gibi merkezlerde bulunan, Hıristiyanlar için manevi değeri büyük yerlerde de anıtsal yapılar inşa ettirmiştir<sup>11</sup>. Zamanla diğer önemli azizler içinde mezar yapıları olan martyronlar ve buna bağlı kiliseler yapılmıştır<sup>12</sup>.

Aziz ve martirlerin fiziksel kalıntısı asıl rölik, yaşadığı süre içinde kendisine, öldükten sonra ise fiziksel kalıntısına temas eden her nesne (giysi parçası, kullandığı eşyalar vb.) ikinci derece rölik (kontakt/temas röliki) olarak adlandırılmıştır<sup>13</sup>. Hıristiyanlık öncesinde Antik Dönem'de ve Yahudilerde rölik kültürü olduğu gerek yazılı kaynaklardan, gerekse arkeolojik buluntulardan öğrenilmektedir. Antik Dönem'de Heros olarak kabul edilen tanrılaştırılmış kişilerin fiziksel kalıntıları (asıl rölikleri) ya da Heros'un yaşarken kullandığı eşyalar (ikinci derece rölikler) şehir içindeki

<sup>9</sup> Angenendt 1994, 129. Deichmann 1983, 55 vd.

<sup>10</sup> Deichmann 1983, 60.

<sup>11</sup> Deichmann 1983, 60; Effenberger 1986, 128 vd. res. 1-4; Kötting 1965, 14 vd.; Stähler 1983, 423.

<sup>12</sup> Örneğin, Yunanistan-Selanik kentindeki Aziz Demetrios'a ait olan mezarın üzerine transept planlı bir kilise 470 yılında inşa edilmiştir. Kuzey Suriye'de imparator Zenon (474-491) tarafından 480 yılında, Kalat Seman'da Aziz Simeon'un üzerinde yaşadığı sütun, bir oktagon içine alınmış ve bu oktagonun dik eksenlerine üç nefli, bazilikal planlı dört kilise eklenmiştir (Restle 1990, 854 vd., res. 1-6.). Yine Suriye'de 480-520 yılları arasında Resafa kentinde Aziz Sergios için yapılan bazilikal planlı kilisenin yan odalarından kuzeydeki, azizin martyriyonu olarak belirlenmiştir. (Ulbert 1993, 112 vd. res. 1-10). Mısır, Abu Mina'da Aziz Menas için bir hac merkezi yapılmış, Menas'ın mezarının olduğu kabul edilen mağaranın üzerinde transept planlı kilise ve diğer yapılar 5.-6. yüzyıllar arasında yapılmıştır. (Christern 1983, 211 vd. res. 77).

<sup>13</sup> Baumeister 1988, 134; Mietke 1998, 49; Witt 2004, 185.

Heroon adı verilen mezar yapılarında yerini almış, Yahudilerde ise rölik kültürünün varlığı peygamber Elişa'nın mezarındaki rölikine temas eden ölü bir adamın dirilmesi olayı ile bize duyurulmuştur<sup>14</sup>.

Hıristiyan öğretisinin gerçekliğinin kanıtı olarak gösterilen rölikler içinde ilk sırayı İsa'nın rölikleri alır. İsa mezarında dirildiği için ondan geriye kalan asıl rölik yoktur. Ancak yaşamı sırasında kullandığı eşyalar, ona ölüm anına kadar temas eden her nesne birer röliktir<sup>15</sup>. İsa'dan sonra en önemli rölikler martirlere ait olan röliklerdir. Çünkü onlar, İsa'nın tüm insanlık için kurban edilmesi gibi, inançları uğruna kurban edilmiş, şehit olmuşlardır. Martirler, Hıristiyan inancının -sonu ölüm de olsa- korkusuzca göze alınan gücünün şahitleri, kanıtları olarak görülmüştür. Bunların ve diğer kutsal sayılan azizlerin rölikleri, ait oldukları kutsal kişiden aldıkları güçle hastalıklardan koruyan, şifa dağıtan özelliklere sahiplerdir ve mucizeler meydana getirirler<sup>16</sup>. Asıyla aynı güce sahip ikinci derece rölikleri elde edebilmek için asıl rölikler, özenle yapılmış kutular içinde yerüstünde görülebilir ve temas edilebilir duruma getirilmişlerdir. Hıristiyanlıkta rölik kültürü, aziz ve martir kültürüne bağlı olarak gelişmiştir. Piskopos-martir Polykarp'ın röliklerinin toplanıp, değerli taşlar gibi kıymetli sayılmış olması, onlara saygı duyulması, martir kültürüne paralel olarak rölik kültürünün de 2. yüzyıl ortalarında başladığını gösterir<sup>17</sup>.

Aziz ve martirlerin inananların dileklerini yerine getirecekleri, onları kötülöklere karşı koruyacakları, hastalıklarını iyileştirecekleri düşüncesiyle Hıristiyanlar, bu kişileri yakınlarında görmek istemiş, bunun sonucunda da onlardan geriye kalan bedenlerinin yer aldığı mezarlar bulunmuş, olabildiğince bu mezarların yakınına inananlar gömülmüştür.

Kutsal kişinin yanına gömölme şanslı olmayanlar ise aziz ve martirlerden geriye ne kaldıysa onlara sahip olmak, onları yakınında görmek isteğiyle, mezar içindeki rölikleri kiliselere taşımaya başlamışlardır<sup>18</sup>.

Batı Hıristiyanlığı'nda ilk defa bir aziz ya da martire ait mezarın açılması Milano'da kent piskoposu Ambrosius'un (374-397) bulunduğu Aziz Gervasius ve Protasius'un röliklerini 386 yılında mezarlarından alarak

<sup>14</sup> II. Krallar Bap. 13,21.

<sup>15</sup> Mietke 1998, 49; Witt 2004, 185.

<sup>16</sup> Mietke 1998, 48.

<sup>17</sup> Baumeister 1988, 111 vd.; Angenendt 1989, 9.

<sup>18</sup> Baumeister 1988, 132; Kötting 1965, 17.

Piskoposluk Kilisesi'ne taşınmasıyla gerçekleşmiş, böylece kent, o güne kadar sahip olamadığı aziz röliklerine kavuşmuştur<sup>19</sup>.

Röliklerin en uzak bölgelere kadar taşınmasında, onlara yakın olmak ya da sahip olmak amacı yanında başka amaçlar da güdülmüştür. Bunlardan biri, var olan pagan kültü ortadan kaldırmak amacıyla röliklerin taşınmasıdır. Ambrosius'dan önce Doğu Hıristiyanlığı'nda ilk rölik aktarımı, ölümünden yüz yıl sonra Aziz Babylos'un rölikinin Antakya yakınında şehir surları dışındaki yeraltı mezarından alınıp, 354 yılında Daphne'ye taşınmasıyla gerçekleştirilmiş, martirin röliki ve bunun için yapılan kilise ile buradaki mevcut Apollo kültürünü ortadan kaldırmak amaçlanmıştır<sup>20</sup>. Bu rölik aktarımını diğerleri izlemiştir. Tanınmış martirlerin rölikleri önemli şehirlere, Heroon'a yerleştirilmek üzere getirilen Heros rölikleri gibi çoşukulu kalabalıklar eşliğinde törenlerle taşınmıştır<sup>21</sup>. Böylece rölik aktarımının gerçekleştirilmesindeki bir başka amaç daha ortaya konmuş, şehirlerin yeni koruyucularının martirler ve rölikleri olduğu vurgulanmıştır. Taşınan rölikler için yapılan kiliseler, rölik sahibinin adıyla anılmıştır<sup>22</sup>.

O güne kadar fazla tanınmayan martirlerin fiziksel kalıntılarının oldukça sade olan şehir surları dışındaki mezarlarından alınıp, şehir içinde hak ettikleri şekilde mezar yapılarına ya da kiliselere taşınması, rölik aktarımının bir başka amacı olmuştur. Kesin olmamakla birlikte Doğu Hıristiyanlığı'nda 350 yılında rölik aktarımına farklı bir boyut kazandırılarak martir rölikleri parçalara ayrılmıştır. Böylece bir rölikten birden fazla rölik elde edilmiş ve martiri olmayan şehir ve kiliselere bu rölikler gönderilmiştir. Batı Hıristiyanlığı'nda ise röliklerin parçalara ayrılmasına 9. yüzyıla kadar sıcak bakılmamış, istisnalarla sınırlı kalmıştır. Ancak bu yüzyıldan başlayarak röliklerin parçalanması gerçekleştirilmiştir. Mahşer Günü'nde bütün olarak İsa tarafından diriltilecek beden bu şekilde parçalara ayrılmasına teoloji alanında da mantıklı gerekçeler bulunmuştur. Buna göre, beden olması gereken yerden, mezarından uzak olması, ölünün ruhuna karşı yapılan bir haksızlık ya da saygısızlık değildir. Bedenin parçalara ayrılması, İsa tarafından rölikin diriltileceği gün herhangi bir zorluk oluşturmaz, çünkü o gün beden bir bütün olacaktır. Küçük rölik parçaları, parçası olduğu tüm rölik gibi inananların beklentilerine cevap verebilecektir.

<sup>19</sup> Dassmann 1975, 51 vd.; Delehaye 1933, 54 vd.; Kötting 1965, 17 vd.; Kötting 1990, 76.

<sup>20</sup> Delehaye 1933, 54. 58; Kötting 1965, 17 vd.

<sup>21</sup> Legner 1995, 27 vd. res. 4.

<sup>22</sup> Baumeister 1988, 135; Kötting 1990, 76.



İsa'nın ölümünün, onun kurban edilişinin hatırlandığı Şükran Ayini'nin yapıldığı yer, İsa gibi öldürülmüş, kurban edilmiş martirlerin de yeri olmalıydı. Bu amaçla kiliselere aktarılan rölikler, Şükran Ayini'nin yapıldığı altların içine ya da tabanına yerleştirilmiştir<sup>23</sup>.

Tüm mezarlar açılıp, içindeki rölikler bütün ya da parçalanmış olarak dağıtılmış olsa da, hala röliki olmayan topluluk ve kiliseler için asıl rölikle temas etmiş ikinci derece rölikler elde edilmeye çalışılmıştır. İsa ya da martirlere temas eden nesnelere ya da yaşadıkları dönemde gittikleri yerler ve mezarlarından alınabilecek herhangi bir nesneye ait parça (yağ, su, toprak, tütsü vb.) kutsal, kurtarıcı, şifalı olarak kabul edilmiştir. İkinci derece rölikler daha çok Filistin ve Kudüs'den sağlanmışır<sup>24</sup>.

### Rölikler Çeşitleri ve Kilisedeki Konumları

Kutsal kişilere ait röliklerin içine konması amacıyla yapılmış farklı formlardaki objelere genel olarak rölikler adı verilmiştir<sup>25</sup>. Erken dönemlerden başlayarak rölikler formları zenginleştirilmiştir. Bunlardan biri taştan ya da mermerden yapılmış dikdörtgen prizmal gövdeli, köşelerinde akrotterli kapaklarıyla küçük lahitler; diğeri gövdesi ve kapağı oval formda metalden, özellikle gümüşten yapılmış röliklerlerdir. Lahit formu röliklerin kapak ve gövdelerinde genellikle haç, İsa monogramı gibi sembolik motifler yanı sıra yazıt, bitkisel ya da geometrik bezemeye de yer verilmiştir. Oval formu röliklerde ise sade örneklere rastlanabileceği gibi, kabartma ve kazıma tekniğiyle yapılmış figürlü ve bitkisel bezemeye sahip örnekler de vardır. Her iki röliklerde, kiliselerde bema alanında altların içinde, mensa adı verilen levhanın altında ya da altar tabanındaki yüzeysel, yuvarlak veya elips şeklindeki nişe (lokulus) yerleştirilmiştir. Altar tabanında *in situ* olarak bulunan lahit formu rölikler genellikle 20-25 cm. ölçülerinde 5.-6. yüzyıla, bazıları ise 7. yüzyıla tarihlendirilen eserlerdir<sup>26</sup>. Oval formu röliklerin bir bölümü taş ya da mermerden yapılmış küçük lahit formundaki rölikler içinde yer almıştır<sup>27</sup>.

<sup>23</sup> Braun 1940, 541 vd.; Angenendt 1989, 11. 15; Kötting 1965, 22 vd.; Kötting 1990, 76.

<sup>24</sup> Effenberger- Severin 1992, 50; Witt 2004, 185.

<sup>25</sup> Hahnloser-Grodecki-Lieb-Moisy 1972, 81.; Onasch 1981, 319.

<sup>26</sup> Eyice 1969, 106; Buschhausen 1971, 228. 295. 300.

<sup>27</sup> Buschhausen 1971, 204 vd., 242 vd., 244 vd., 276 vd., B lev. 46-55; Bock-Bol 1983, 570 vd. res. 171, 1-2; Aydın 2002 , 53 vd.

Altar dışında rölikerlerin yerleştirildikleri bir başka yer duvar yüzeyindeki nişlerdir. Niş içinde röliker ya da rölik içeren benzer kutuların varlığı 4. yüzyıldan başlayarak tespit edilmektedir. *Scrinium* (Lat.) adı verilen önceleri mektup ve önemli evrakların içine konduğu silindirik kutular<sup>28</sup> ile daha sonra ölen kişilerin kişisel eşyalarının, özellikle de kadınların süs eşyalarının konulduğu, mezarda ölünün baş kısmının üstündeki nişe yerleştirilen, yüzlerine bronz levhacıklar çakılmış ahşap kutular, Hıristiyanlıkta yerini yine ölünün genellikle doğu duvarına yönlendirilmiş baş kısmı üstündeki nişe yerleştirilen, ancak içinde martir ya da azize ait rölikin bulunduğu *scriniumlara* bırakmıştır. Bu nişler genelde mezar yapılarında görülür<sup>29</sup>.

Duvar nişi dışında rölikerler kilise içinde bema yanındaki yan odalarda da yer almıştır. Oda içinde rahatlıkla görülebilecekleri bir kaide üzerinde bulunan bu rölikerler boyutları açısından bema alanı ve duvar nişinde yer alan rölikerlere kıyasla daha büyüktür. Odanın içinde bir ya da daha fazla, boyutları 1.00 m.'ye yakın, normal lahitler gibi uzun, ancak onlara kıyasla daha kısa, daha dar ve yüksek olan, bazalt ya da kireçtaşından yapılmış genellikle sade olan bu rölikerler yanı sıra, kimi örneklerde silmeler, haçlar, hayvan ve stilize yapraklarla bezenmiştir. Rölikerlerin dikkati çeken özellikleri çatı formundaki kapaklarında bulunan deliktir. Benzer bir diğer delik, rölikerin genelde ön, bazen de yan yüzünde bulunur. Kapaktaki delikten rölikerin içine akıtılan yağ, rölike temas ederek, ön yüzdeki delikten kutsallaşmış olarak alınıp, pişmiş topraktan ya da metalden küçük şişelere konarak isteyenlere, hac kiliselerinde ise hacılara verilmiştir. Bu tarzdaki rölikerler genellikle 5.- 6. yüzyıla ya da 7. yüzyıla tarihlendirilir.

## **Kilikya ve İsaurya Bölgesi Müzeleri'nde Yer Alan Rölikerlerin Tanıtımı**

### **A-) Adana Müzesi**

1 Numaralı Röliker (Fig. 1): Taştan, kabartma ve oyma tekniğinde yapılmış, gerek gövde gerekse kapakta yer yer kırıkları olan röliker üzerinde bezeme unsuru yoktur, oldukça sadedir. Kapak köşelerinde hafifçe belir-

<sup>28</sup> Brunner- Flessel- Hiller 1993, 363.

<sup>29</sup> Ancak İstanbul'daki düz kapaklı bir röliker kilisenin altında bulunan tonozlu koridorun kuzey duvarının dışındaki nişte yer alan istisna bir örnektir. Buschhausen 1971, 15 vd., res. 1-5; Dirimtekin 1959, 39 vd., lev. XXXVIII, 3; Mezar yapılarındaki örnekler için bkz. Buschhausen 1971, 16 vd. 284.

tilmiş akroterler yer alır. Gövde üst kenarındaki bir sıra dış üzerine kapak oturmaktadır<sup>30</sup>.

2 Numaralı Röliker (Fig. 2): Mermerden kabartma, oyma ve kakma teknikleriyle yapılan rölikerin, kırıkları olan gövde kısmı bezemesizdir. Çatı formulu kapağın ise boylamasına dörtte biri kırıktır. Bu nedenle yan yüzlerinden birindeki iki küçük akroter görülebilmektedir. Bu dar yüzde oyma tekniğinde yapılmış bir de haç bulunur. Haçın yüzeyi düzgün perdahlanmamış, kaba olarak bırakılmıştır. Bu da haç biçiminde kesilmiş başka bir malzemenin buraya kakma tekniğinde uygulandığını göstermektedir. Sürgülü olan kapağın iki uzun yüzü üzerinde harfler bulunmaktadır. Kapağın bir yüzünde ZO? (yaşam) ve diğerinde FOC (ışık) kelimelerine yer verilmiştir<sup>31</sup>.

3 Numaralı Röliker Gövdesi (Fig. 3): Prokonnessos mermerinden kabartma ve oyma tekniğiyle yapılan, kırık parçaları yapııştırılarak bir araya getirilen gövdenin her bir yüzünde alt ve üstte kalın silmelerle sınırlandırılmış orta bölümlerde kabartma tekniğinde yapılmış birer çelenk bulunmaktadır. Her çelenğin içinde de birer haç vardır. Çelenklerin altından iki yana doğru birer şerit uzanır. Bunların uçları volütlerle sonuçlanmaktadır<sup>32</sup>.

4 Numaralı Röliker (Fig. 4-5): Gümüşten rölikerin kapağı tonoz şeklindedir. Çırğa'da taştan bir altar tabanı içinde bulunmuş röliker üzerinde figürlü bezeme vardır. Bir yüzünde madalyon içinde tahtında oturan İsa'nın iki yanında havariler yer almıştır. Madalyonun sağ ve solundaki orans duruşundaki figür Aziz Konon'dur. Diğer yüzde madalyon içinde bu defa İsa'yı simgeleyen üzerinde haçıyla birlikte bir koyun, Petrus ve Paulus arasında verilmiştir. Buradaki orans figürü ise hayvanlar arasında verilen Azize Thekla'dır. Eserin 400 ya da hemen sonrasında yapıldığı kabul edilir<sup>33</sup>.

<sup>30</sup> Envanter No: 1858; Buluntu Yeri: Elbistan (Kahramanmaraş). Eserin ölçüleri: E: 22 cm. B: 24,5 cm. Y: 19,5 cm. (gövde) 16,5 cm. (kapak).

<sup>31</sup> Envanter No: 223 (1239); Buluntu Yeri: Osmaniye'de (eski adı Cebelibereket) bulunmuş, 1931 yılında satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Eserin ölçüleri: E: 7,5 cm. B: 12 cm. Y: 7 cm. (gövde) 3 cm. (kapak).

<sup>32</sup> Envanter No: Yok; Buluntu Yeri: Belli değil Eserin ölçüleri: E: 27 cm. (orta bölüm) 32 cm. (alt ve üst bölüm) B: 44 cm. (orta bölüm) 47,5 cm. (alt ve üst bölüm) Y: 30,5 cm.

<sup>33</sup> Envanter No: (Eski) 3791; (Yeni) 972; Buluntu Yeri: Mut, Bey Yaylası, Çırkalalem Dağı, Balalalu civarında bulunup, 1957 yılında satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Eserin ölçüleri: E: 4 cm. B: 9,8 cm. Y: 4,8 cm.; Buschhausen 1971, 190 vd. B lev. 13-19, A lev. 73.

5 Numaralı Röliker (Fig. 6): Gümüş, oval formda sade bir rölikerdir<sup>34</sup>.

#### B-) Silifke Müzesi

1 Numaralı Röliker Gövdesi (Fig. 7): Mermerden, kabartma ve oyma tekniği kullanılarak yapılan, kapağı olmayan gövdenin uzun ve dar yüzlerinden biri kırıktır. Dar yüzleri sade olarak bırakılan gövdenin uzun yüzlerinde yüzeyi dört yönde dolaşan ve böylece dörtgen çerçeve oluşturan bir sıra silme yer almaktadır<sup>35</sup>.

2 Numaralı Röliker Gövdesi (Fig. 8): Prokonnessos mermerinden, oyma tekniğiyle yapılmıştır. Kapağı olmayan gövdenin alt ve üst kenarlarında kırıklar vardır. İyi bir işçilik gösteren sade bir örnektir. Üzerinde herhangi bir bezeme ögesi bulunmamaktadır. Gövdenin tek özelliği, iç kısmının farklı iki kademedede derinleştirilmiş olmasıdır<sup>36</sup>.

3 Numaralı Röliker (Fig. 9): Kireçtaşından, kabartma, oyma ve kazıma tekniklerinin kullanılmasıyla yapılmıştır. Oldukça sade, bezemesiz olan gövdesinin sadece dar yüzlerinden birinde oyularak elde edilmiş bir yiv bulunur. Gövde iç kısmının fazla derin olmaması dikkat çekmektedir. Çatı formundaki kapağın köşelerindeki dört akroterde yer yer kırıklar ve eksikler vardır. Kapağın uzun yüzlerinden birinde Aziz Zacharias (O ΑΓΙΟC ΖΑΧΑΡΙΑC) ismi yazılıdır. Böylece rölikerin azizin röliki için yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine bu yüzde gövde içine açılmış bir delik vardır. Kapağın üst bölümünün ortasında da fazla derin olmayan bir çukur bulunur. Yan yüzlerden birinde oyma tekniğiyle yapılmış bir haç yer alır<sup>37</sup>.

4 Numaralı Röliker (Fig. 9): Aziz Zacharias adına yapılan rölikerin içinden ayrıca kurşundan yapılmış ikinci bir röliker çıkmıştır. Alt kısmı çürümüş olan rölikerin S. Eyice tarafından yayınlanan resminden, köşelerinde akrotere benzeyen dört küçük çıkıntısı olan bir kapağa sahip olduğu görülür<sup>38</sup>.

<sup>34</sup> Envanter No: 3874; Buluntu Yeri: Dağpazarı, Sur Dışı Kilisesi. Eser, sağ tarafındaki geniş bir çatlağı nedeniyle müzenin envanter kayıtlarından düşürülmüştür. Eserin ölçüleri: E: 5,8 cm. B: 11,2 cm. Y: 5,6 cm.; Gough 1975, 159. 151-152 res. 2. 74b.

<sup>35</sup> Envanter No: Yok, Buluntu Yeri: Bilinmiyor. Eserin ölçüleri: E: 17,5 cm.; B: 41,5 cm.; Y: 18 cm.

<sup>36</sup> Envanter No: 121 (127) Buluntu Yeri: Silifke. Eserin ölçüleri: E: 13 cm.; B: 20 cm.; Y: 10 cm.

<sup>37</sup> Envanter No: 1627 (2755) olan eserin envanter defterinde konuyla ilgili herhangi bir bilgi olmasına rağmen eserin 1975 yılında Çaltı-Bozkır köyünde köylüler tarafından bulunduğunu ifade edilir. Eserin ölçüleri: E: 11,4 cm.; B: 15,6 cm.; Y: 7 cm. (gövde), 8 cm. (kapak).

<sup>38</sup> Eserin ölçüleri: E: 5,5 cm.; B: 7,5 cm.; Eyice 1969, 62 vd., res. 3-4

C-) Tarsus Müzesi'ndeki Röliker (Fig. 10): Mermerden, kabartma ve oyma tekniğinde yapılmış, gerek kapağı, gerekse gövdesi bezemesiz, sade bir rölikerdir. Kırıkları olan gövdenin içinde kısa kenarlarda üçer, uzun kenarlarda ise ikişer adet yuvarlak formda yuva bulunmaktadır. Köşelerinde akroterleri olan kapağın mahya ortasında delik bulunmaktadır<sup>39</sup>.

D-) Taşucu Amfora Müzesi'ndeki Röliker (Fig. 11): Dıştan oldukça sade olan kireçtaşından rölikerin kapağındaki delik, alışılmış üzere ortada değildir. Bunun nedeni röliker içine bakılınca anlaşılmaktadır. Gövde içinde rölik için kare şeklinde iki çukur bölüm oluşturulmuştur. Bu bölümler arasındaki bağlantıyı oldukça dar bir kanal sağlamaktadır. Rölikerin kapağındaki delikten içeriye akıtılan sıvı, öncelikle deliğin hemen altındaki çukura dolmakta hatta taşmakta, taşan sıvı kanal aracılığıyla diğer çukura da akmaktadır<sup>40</sup>.

### **Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde Rölikerler ve Kilisedeki Yerleri**

1999 yılından itibaren Adana, Silifke, Tarsus Müzesi ve Taşucu Amfora Müzesi'nde yaptığımız bilimsel çalışmalar sırasında beş adet röliker Adana, dört adet röliker Silifke, bir adet röliker ise Tarsus ve Taşucu'nda bulunmuştur. Bunlardan Adana Müzesi'ndeki gümüşten, oval formu röliker dışındakiler lahit şeklindedir.

Adana, Silifke, Tarsus Müzesi ve Taşucu Amfora Müzesi'ndeki toplam onbir rölikerden yedisi kapak ve gövdesiyle tüm, dördü kapaksız sadece gövdesiyle günümüze ulaşmıştır. Genellikle akroterli beşik çatı formundaki kapaklar yanı sıra Adana Müzesi'ndeki gümüşten yapılmış figürlü rölikerin kapağının tonoz şeklinde oluşu dikkat çekicidir. Genellikle sade olan eserlerden ikisi gümüş, biri kurşun, ikisi mermer, diğerleri yerel kireçtaşından yapılmıştır. Adana Müzesi'ndeki Prokonnessos mermerinden kırık parçaları yapıştirılarak bir araya getirilen röliker gövdesinin her bir yüzünde alt ve üstte kalın silmelerle sınırlandırılmış orta bölümlerde, kabartma tekniğinde yapılmış içinde haç yer alan birer çelenk bulunmaktadır. Çelenklerin altından iki yana doğru uçları volütlerle sonuçlanan birer şerit uzanmaktadır.

Aynı müzedeki gümüşten yapılmış rölikerlerden biri üzerinde de figürlü anlatım söz konusudur. Bu anlatım içinde dikkati çeken Aziz Konon ve Azize Thekla tasvirleridir.

<sup>39</sup> Envanter No: 977.2.4 Buluntu Yeri: Tarsus, Karadiken köyü. Eserin ölçüleri: E: 8 cm.; B: 10,5 cm.; Y: 6,5 cm. (gövde) 6 cm. (kapak)

<sup>40</sup> Envanter No: 300; Buluntu Yeri: Belli değil. Eserin ölçüleri: E: 10,5 cm.; B: 18 cm.; Y: 8,5 cm. (gövde) 6,5 cm. (kapak).

Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde bugüne kadar yapılan az sayıdaki kazı ve yüzey araştırmaları, bölge kiliselerinin bema ve yan odalarında rölikelerinin ne şekilde yerleştirildiğine ilişkin ip uçları sunar.

Alahan Manastırı'ndaki Mağara Kilisesi ve Batı Kilisesi ile Vaftiz Binası, Anamur, Merkez Kilisesi (III 13C), Tapureli, A Kilisesi, Dağpazarı, Sur Dışındaki Kilise, Elaiussa-Sebaste'de (Ayaş) adanın kuzey ucundaki (tepesindeki) kilise ve Agora Kilisesi bema bölümünde altara ait kalıntılar belirlenmiştir. Vaftiz Binası'ndaki kare planlı altar tabanı dışındaki diğer örneklerde doğu-batı doğrultusunda yapılmış altar tabanı ya da buna ait iz söz konusudur. Bunlardan Anamur, Merkez Kilisesi dışındaki örneklerde tabanın orta bölümünde, bulunduğu yüzeyden içe doğru derinleştirilmiş yuvarlak, elips ya da dikdörtgen planlı niş (lokulus) yer alır.

Alahan Manastırı'ndaki Mağara Kilisesi, Tapureli A Kilisesi ve Dağpazarı, Sur Dışındaki Kilise'nin bema bölümündeki altar tabanının orta bölümündeki lokulus yuvarlak planlı<sup>41</sup>; Elaiussa-Sebaste'de (Ayaş) adanın kuzey ucundaki (tepesindeki) kilise ve Alahan Manastırı'ndaki Vaftiz Binası'nın bema bölümündeki altar tabanının ortasındaki lokulus ise doğu-batı yönünde dikdörtgen planlıdır<sup>42</sup>. Buradaki Agora Kilisesi altar tabanının tahrip edilmiş olması nedeniyle lokulusun özgün planı belirlenememektedir<sup>43</sup>.

Dağpazarı, Sur Dışındaki Kilise'de yapılan kazıda, altar tabanındaki yuvarlak planlı nişin, aynı plana sahip mermerden ince bir levha ile üzerinin örtüldüğü belirlenmiştir. Nişin içindeki rölikerin ve diğer buluntuların korunması amaçlı kapak işlevindeki levha, taban ile aynı seviyede kalmıştır<sup>44</sup>. Yine benzer bir taş levhanın Alahan Manastırı, Vaftiz Binası'nda ve Tapureli, A Kilisesi'nde de altar tabanındaki lokulusun üzerini kapattığı kabul edilir<sup>45</sup>.

Altar tabanındaki nişlerden Tapureli örneği 12 cm., Alahan Manastırı, Mağara Kilisesi'ndeki 13 cm., Vaftiz Binası'ndaki ise 7,5 cm.'lik bir derinliğe sahiptir.

<sup>41</sup> Gough 1975, 159 . 151-152 res. 2. 74b.; Feld 1985, 170 vd.

<sup>42</sup> Feld 1985, 170 vd. res. 32.

<sup>43</sup> Mietke 2003, 219 vd. 223 res. 162.

<sup>44</sup> Gough 1975, lev. 74a-b. 75a.

<sup>45</sup> Feld 1985, 171. Benzer bir uygulama Likya Bölgesi ve diğer Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi kiliselerinde de uygulanmıştır. Örnekler için bkz. Hellenkemper-Hild 2004, 224.; Deichmann 1974, 138 res. 105-108.; Peschlow 2006, 194.

Dağpazarı, Sur Dışındaki Kilise'nin bema bölümündeki altar tabanının- da, bugün Adana Müzesi'ndeki bezemesiz gümüş röliker *in situ* olarak bulunmuştur. Yine aynı müzede sergilenen Mut yakınında Çırğa'da bir çiftçi tarafından 1957 yılında bulunan figürlü gümüş röliker, çiftçinin anlatımına göre bir kilisenin son bölümünde taştan bir kutu içinde bulunmuştur<sup>46</sup>. Bu taş kutunun Dağpazarı örneğindeki gibi bir altar tabanı olduğu kabul edilir<sup>47</sup>. Adana Müzesi'ndeki diğer rölikerlerden ikisi, Silifke Müzesi'ndeki rölikerlerden üçü, Tarsus Müzesi ve Taşucu Amfora Müzesi'nde ise birer röliker Dağpazarı örneğinde olduğu gibi altar tabanı ortasındaki niş içinde, Adana ve Silifke Müzesi'ndeki birer röliker ise boyutları açısından düşünüldüğünde bema yanındaki yan odalardan birinde bir kaide üzerinde ya da duvar nişinde yer almış olmalıdır.

4. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Suriye kiliselerinde bemanın kuzey ya da güneyindeki yan odalardan biri, içindeki röliker nedeniyle martyrion olarak adlandırılmıştır. 5. yüzyıl başlarından itibaren bu odanın kapı açıklığı, yerini geniş bir arkada bırakarak, odanın önemi vurgulanır. Bu tür odalara halkın girmesine de izin verilmiştir<sup>48</sup>. Özellikle Kuzey Suriye'de rölikerlere sahip martyrionu olan kiliseler, burada 5. yüzyıldan itibaren martir kültürünün yaygın olduğunu gösterir<sup>49</sup>.

*İn situ* halinde lahit formunda rölikerler bulunmamasına rağmen, Suriye ile mimari açıdan benzerlikler gösteren Kilikya ve İsaurya kiliselerinde de bema yanında martyrion olarak adlandırılan odaların olduğu düşünülebilir<sup>50</sup>.

Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde her yerde olduğu gibi özellikle Diocletianus Dönemi'nde (284-305) buraya başka bölgelerden gelenlerin ve yerel Hıristiyanların şehit edildikleri yazıtlar aracılığıyla öğrenilmektedir<sup>51</sup>. Böylece Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde Kilikya ve İsaurya martir ve aziz röliki açısından zengin bir bölge haline gelmiştir.

<sup>46</sup> Buschhausen 1971, 197 vd. B4 lev. 13-19, A lev. 73. H. Buschhausen Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde Çırğa adıyla anılan bir yerleşimin olmadığını, gümüş rölikerin kaçak bir kazıda bulunduğunu söylerken, 1957 yılında Ayaş kiliselerinin mozaiklerinin ve bema alanındaki altar tabanlarının tahrip edildiğine dikkat çeker.

<sup>47</sup> Buschhausen 1962/63, 137.

<sup>48</sup> 38 Descoedres 1983, 5. 16. 22 vd. Antakya'da güney, Apameia'da ise kuzey yan oda martyrion olarak kullanılmıştır; Lassus 1947, 162 vd.; Lassus 1985, 215; Schellewald 1984/85, 173. 175 vd.; Butler 1929, 49 vd.; Aydın 1999, 136 vd.

<sup>49</sup> Descoedres 1983, 16; Grabar 1946, 98 vd.; Lassus 1985, 215; Wamser-Zahlhaas 1998, 24

<sup>50</sup> 40 Aydın 1999, 118 vd.

<sup>51</sup> Hild-Hellenkemper 1990, 154 vd. 179-180. 239. 315. 428.

Rölikerlerin bazıları üzerindeki yazıt ya da figürlü anlatım, hangi aziz ya da martirin rölikine sahip olabilecekleri konusunda fikir vermektedir.

Silifke Müzesi'ndeki buluntu yeri Silifke'nin 14 km. kuzeyindeki Çaltı (Çatlı-Bozkır) olan röliker üzerinde Aziz Zacharias ismi yazılıdır. Vaftizci Yahya'nın babası ya da yerel bir aziz olan Zacharias'ın isminin bu röliker üzerinde olması, aziz adına yapılan bir kilise içinde rölikerin yer almış olabileceğini akla getirir. Ayrıca Korykos'da aziz adına yapılan bir manastır ya da kilisenin varlığını da yazıtlar bize duyurmaktadır<sup>52</sup>.

Adana Müzesi'ndeki buluntu yeri Çırğa olarak gösterilen gümüşten rölikerin ön yüzünde Aziz Konon ismi ve tasviri dikkat çekmektedir<sup>53</sup>. Yine yazıtlar Korykos'da aziz adına bir aşevi yapıldığı bilgisini bize aktarır<sup>54</sup>.

İsaurya-Bidanalı Aziz Konon, efsaneye göre şeytan üzerinde güç elde edip onu bir küpün içine kapatmış, küpü evinin altına gömmüştür. Aziz, Aurelianus Dönemi'nde (270-275) öldürülmüş, ölümünden sonra evinin olduğu yere bir kilise yapılmış, bu arada şeytan birdenbire açılan küpten çıkarak tekrar özgür kalmıştır<sup>55</sup>.

Doğu Hıristiyanlığı'nın önemli azizelerinden Thekla, gümüş rölikerin arka yüzünde hayvanların koruyucusu olarak görülür. Azize için 5. yüzyıl ikinci yarısında Seleukeia'da (Silifke) büyük bir hac merkezi oluşturulmuştur. Konyalı Thekla, Paulus'un şehri ziyaretinde Hıristiyan olmuş, yaşamının son yıllarını Silifke'de geçirmiştir. Azizeye ait kült 2. yüzyıl ikinci yarısından başlayarak yerleşmiş, Silifke dışında Kilikya ve İsaurya'da Dalisandos (Sinabıç) ve Aigaiia'da (Yumurtalık), Konya, Kartaca, Suriye ve İtalya'da azizeye ait kült merkezleri oluşturulmuştur<sup>56</sup>. Silifke'de şehrin koruyucusu tanrıça Athena ve Taşucu'nun 3 km. güneybatısındaki kehanet gösteren Apollon Sarpedonios kültünün yerini alan azize, Artemis gibi hayvanların efendisi olarak adlandırılmıştır. Nazianzlı Gregorios, Thekla'nın kült yerini onun Parthenon'u olarak adlandırır. Thekla'nın kaybolduğuna inanılan mağara, devşirme malzeme kullanılarak kiliseye dönüştürülmüş, ülkesine dönüş yolculuğunda Silifke'yi ziyaret eden rahibe Egeria'da azizeye ait martyrionun güzelliğinden bahsetmiştir. Daha sonra bu Mağara Kilisesi üzerine 5. yüzyıl ikinci yarısında imparator Zenon (474-491) tarafından bir kilise yaptırılmış,

<sup>52</sup> Dagron-Feissel 1987, 24 vd.; Hild-Hellenkemper 1990, 222, 315.

<sup>53</sup> Buschhausen 1962/63, 151 vd.; Gough 1958, 244 vd.; Grabar 1962, 49 vd.

<sup>54</sup> Hild-Hellenkemper 1990, 315.

<sup>55</sup> Witt 2000, 54 vd. K. Nr. 52.

<sup>56</sup> Hild-Hellenkemper 1990, 441 vd.



etrafında da bir hac merkezi oluşturulmuştur<sup>57</sup>. Mağara Kilisesi'nde kaybolduğuna inanılan Thekla'dan geriye sadece elbisesinin bir parçası kalmış, o da taşa dönüşmüştür. Mağarada, taşa dönüşen bu elbise parçası ve Thekla'nın kaybolduğu alan hacılara gösterilmiştir<sup>58</sup>. Yerin altına girerek kaybolan Thekla'nın tekrar Roma'da yer üstüne çıktığı kabul edilerek, kültü Paulus efsanesiyle bir araya getirilip, burada devam ettirilir. Roma'da Thekla'nın mezarı ve üzerinde Thekla Katakomb'u yer almıştır<sup>59</sup>. Kilikya Ermenileri'nden kral Oşin'in (1308-1320) 1320 yılında Aragon kralı II. Jakob'a verilmek üzere Thekla'nın koluna ait röliki hediye etmesi, Thekla'nın mağarada kaybolması inancı yanı sıra onun rölikinin yer aldığı unutulmuş ya da kaybolan mezarının o dönemde belki de bilindiğini gösterir. Oşin, röliğin en güçlü bölümü olan başparmağını ayırmıştır. Rölik İspanya, Tarragona'ya 1323 yılında getirilir ve Thekla'nın kültü burada da devam ettirilir<sup>60</sup>. Çırga rölikeri İsaurya'nın en önemli yerel azizesi ve azizine ait tasvirlerle yer vermesiyle hem tasvir sanatı açısından hem de içinde iki kutsal kişinin ya da bunlardan birinin rölikine sahip olmasıyla önemli bir eserdir. Ön yüzdeki Konon tasviri röliğin azize ait olabileceği düşüncesini yaratmıştır<sup>61</sup>.

Sonuç olarak 2. yüzyıl ortalarından itibaren gelişen martir ve buna bağlı rölik kültürünün Kilikya ve İsaurya Bölgesi'nde de yaklaşık aynı dönemde Azize Thekla kültürüyle başladığı söylenebilir. Doğu ve Batı Hıristiyanlığı'ndaki gelişmelere paralel olarak genellikle yerel martir ve azizlerin röliklerini içeren oval ya da lahit formlu metal, mermer ya da yerel kireç taşından yapılmış rölikerler, geleneğe bağlı kalınarak, kiliselerde bema alanında altar tabanında tek ya da iç içe konarak yer almışlardır.

Mimari açıdan benzerlikleri yanı sıra Suriye Hıristiyanlığı, Kilikya ve İsaurya Hıristiyanlığı'nı rölik kültürü açısından da etkilemiş olmalıdır. Bu etkinin somut örnekleri bölge müzelerindeki diğerlerine kıyasla daha büyük boyutlardaki rölikerlerdir.

Yine bölge müzelerinde sergilenen rölikerlerden ikisinin Prokonnesos mermerinden yapılmış olması Akdeniz bölgesine Erken Bizans Dönemi'ndeki malzeme ithalatının boyutlarını göstermesi açısından da önemlidir.

<sup>57</sup> Egeria 22,1-2; 23,1-5; MAMA II, 38 vd.; Hellenkemper 1995, 262 vd. res. 1.

<sup>58</sup> Nauwerth-Warns 1981, 66.

<sup>59</sup> Nauwerth-Warns 1981, IX vd.

<sup>60</sup> Hild-Hellenkemper 1990 441.

<sup>61</sup> Nauwerth- Warns 1981, 57.

## BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Angenendt 1989      Angenendt, A., "Der Kult der Reliquien", bk.: A. Legner (Hrsg.), Reliquien, Verehrung und Verklärung, 9-24.
- Angenendt 1994      Angenendt, A., Heilige und Reliquien. Die Geschichte ihres Kultes vom frühen Christentum bis zur Gegenwart, Köln.
- Aydın 1999            Aydın, A., Emirzeli: Eine hellenistische bis spätantike Siedlung im Rauhen Kilikien , Marburg.
- Aydın 2002            Aydın, A., "Ein Silber-Reliquiar im Museum von Ankara (Anadolu Medeniyetleri Müzesi), bk.: Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu (Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan), 53-58.
- Baumeister 1988      Baumeister, Th., "Heiligenverehrung I", RAC XIV, 96-150.
- Bock - Bol 1983        Bock, H. - Bol, P.C. (Hrsg.), Spätantike und frühes Christentum. Ausstellung im Liebieghaus Museum alter Plastik, Frankfurt am Main.
- Braun 1940            Braun, J., Die Reliquiare des christlichen Kultes und ihre Entwicklung, Freiburg i.Br..
- Brunner - Flessel - Hiller 1993  
                          Brunner, H.-Flessel, K.-Hiller, F. (Hrsg.), "Scrinium", Lexikon alte Kulturen, 3, Leipzig 1993 , 363.
- Buschhausen 1962/63  
                          Buschhausen, H., "Frühchristliches Silberreliquiare aus Isaurien", Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft 11/12, 137-168.
- Buschhausen 1971    Buschhausen, H., Die spätrömische Metallscrinia und frühchristlichen Reliquiare, I. Teil: Katalog, Wien.
- Butler 1929            Butler, H.C., Early Churches in Syria 4<sup>th</sup>-7<sup>th</sup> Centuries, Princeton.
- Christern 1983        Christern, J., "Die Pilgerheiligtümer von Abu Mina und Qal'at Seman", bk.: H. Beck-P.C. Bol (Hrsg.), Spätantike und frühes Christentum, 211-222.
- Dagron - Feissel 1987    Dagron, G. - Feissel, D., Inscriptions de Cilicie , Paris.
- Dassmann 1975        Dassmann, E., "Ambrosius und die Märtyrer", JbAC 18, 49-68.
- Deichmann 1974      Deichmann, F.W., Ravenna. Hauptstadt des spätantiken Abendlandes-Kommentar, I, Wiesbaden.
- Deichmann 1983      Deichmann, F.W., Einführung in die christliche Archäologie, Darmstadt.
- Delehaye 1933        Delehaye, H., Les origines du culte des martyrs, Subsidia.
- Descoedres 1983      Descoedres, G., Die Pastophorien im syro-byzantinischen Osten, Wiesbaden.
- Dinzelbacher 1990    Dinzelbacher, P., "Heiligkeit als historische Variable", bk.: P. Dinzelbacher-D.R. Bauer (Hrsg.), Heiligenverehrung in Geschichte und Gegenwart, 10-17.

- Dirimtekin 1959 Dirimtekin, F., "Etyemez'de Bulunan Bir St. Vierge Freskosu", TürkAD VIII-2, 39-41
- Effenberger 1986 Effenberger, A., Frühchristliche Kunst und Kultur, München/Leipzig.
- Effenberger - Severin 1992 Effenberger, A. - Severin, H-G., Das Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst, Mainz.
- Egeria Egeria Itinerarium. Reisebericht, Çev. G. Röwekamp, Freiburg i. Br.
- Eyice 1969 Eyice, S., "Anadolu ve İstanbul'da Lahit Biçiminde Rölik Mahfazaları", İstanbul Arkeoloji Müzesi Yıllığı 15/16, 97-126.
- Feld 1985 Feld, O., "Kleinasien" bk.: B. Brenk (Hrsg.), Spätantike und Frühes Christentum, 155-172.
- Gough 1958 Gough, M. "A Fifth Century Silver Reliquary from Isauria", Byzantinoslavica XIX, 244-250.
- Gough 1975 Gough, M. "Dağ Pazarı. The Basilical Church 'extra muros'", bk.: Studies in Memory of D.T. Rice, 147-163.
- Grabar 1946 Grabar, A., Martyrium I, Architecture, Paris.
- Grabar 1962 Grabar, A., "Un Reliquiare Provenant d'Isaurie", CArch 13, 49-59.
- Hahnloser - Grodecki - Lieb - Moisy 1972 Hahnloser, H.R. - Grodecki, L. - Lieb, N. - Moisy, N., Liturgische Geräte, Kreuze und Reliquiare der christlichen Kirchen, Tübingen.
- Hellenkemper - Hild 1986 Hellenkemper, H. - Hild, F., Neue Forschungen in Kilikien, TIB 4, Wien.
- Hellenkemper 1995 Hellenkemper, H., "Frühe christliche Wallfahrtsstätten in Kleinasien", JbAC Erg. Bd. 20,1, 259-271.
- Hellenkemper - Hild 2004 Hellenkemper, H. - Hild, F., Lykien und Pamphlien, TIB 8-2, Wien.
- Hild- Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien TIB 5,I-II, Wien.
- Hill 1996 Hill, S., The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria, Hampshire.
- Kellermann 1990 Kellermann, D., "Heilig, Heiligkeit und Heiligung im Alten und Neuen Testament", bk.: P.Dinzelbacher-D.R.Bauer (Hrsg.), Heiligenverehrung in Geschichte und Gegenwart, 27-47.
- Kötting 1965 Kötting, B., Der frühchristliche Reliquienkult und die Bestattung im Kirchengebäude, Köln-Opladen.
- Kötting 1990 Kötting, B., "Die Anfänge der christlichen Heiligenverehrung in der Auseinandersetzung mit Analogien außerhalb der Kirche", bk.: P. Dinzelbacher-D.R.Bauer (Hrsg.), Heiligenverehrung in Geschichte und Gegenwart, 67-80.

- Lanczkowski 1990 Lanczkowski, G., "Heiligenverehrung in nichtchristlichen Religion", bk.:P. Dinzelsbacher-D.R. Bauer (Hrsg.), Heiligenverehrung in Geschichte und Gegenwart, 18-26.
- Lassus 1947 Lassus, J., Sanctuaries chrétiens de Syrie, Paris.
- Lassus 1985 Lassus, J., "Syrien", bk.: B. Brenk (Hrsg.), Spätantike und frühes Christentum, 213-234.
- Legner 1995 Legner, A., Reliquien in Kunst und Kult (Darmstadt).
- MAMA II Herzfeld, E.- Guyer, S., Meriamlik und Korykos, Monumenta Asiae Minoris antiqua. Publications of the American Society for Archaeological Research in Asia Minor, Manchester.
- Mietke 1998 Mietke, G., "Wundertätige Pilgerandenken, Reliquien und ihr Bildschmuck", bk.: M. Brandt-A. Effenberger (Hrsg.), Byzanz. Die Macht der Bilder, 40-55.
- Mietke 2003 Mietke, G., "L' Agora 2. Osservazioni sulla Basilica Paleobizantina", bk.: E. Equini Schneider (Ed.), Elaiussa Sebaste II, 1,Roma.
- Nauerth - Warns 1981 Nauerth, C. - Warns, R., Thekla. Ihre Bilder in der frühchristlichen Kunst, Wiesbaden.
- Onasch 1981 Onasch, K., Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten, Leipzig.
- Peschlow 2006 Peschlow, U., "Altar und Reliquie. Form und Nutzung des frühbyzantinischen Reliquienaltares in Konstantinopel", M. Altripp-C. Nauerth (Hrsg.), Architektur und Liturgie, ,175-202.
- Restle 1990 Restle, M., "Kalaat Seman", RBK IV, 853-892.
- Schellewald 1984/85 Schellewald, B., "Zur Typologie, Entwicklung und Funktion von Oberräumen in Syrien, Armenien und Byzanz", JbAC 27/28, 171-218.
- Speyer 1990 Speyer, W., "Die Verehrung des Heroen, des göttlichen Menschen und des christlichen Heiligen", bk.: P.Dinzelsbacher-D.R.Bauer (Hrsg.), Heiligenverehrung in Geschichte und Gegenwart, 48-66.
- Stähler 1983 Stähler, K., "Grabbau", RAC XII, 397-429.
- Ulbert 1993 Ulbert, Th., "Resafa-Sergiupolis Archäologische Forschungen in der Nordsyrischen Pilgerstadt", bk.: E.M. Ruprechtsberger (Hrsg.), Syrien von den Aposteln zu den Kalifen, 112-127.
- Wamser - Zahlhaas 1998 Wamser, L. - Zahlhaas, G. (Hrsg.), Rom und Byzanz. Archäologische Kostbarkeiten aus Bayern, München.
- Witt 2000 Witt, J., Werke der Alltagskultur Teil 1: Menasampullen, Wiesbaden.
- Witt 2004 Witt, J., "Reliquien und Wallfahrt", bk.: L. Wamser (Hrsg.), Die Welt von Byzanz-Europas östliches Erbe, 184-211.



Fig. 1 Adana Müzesi 1 Numaralı Röliker



Fig. 2 Adana Müzesi 2 Numaralı Röliker



Fig. 3 Adana Müzesi 3 Numaralı Röliker



Fig. 4 Adana Müzesi 4 Numaralı Röliker  
Ön Yüzü



Fig. 5 Adana Müzesi 4 Numaralı Röliker  
Arka Yüzü

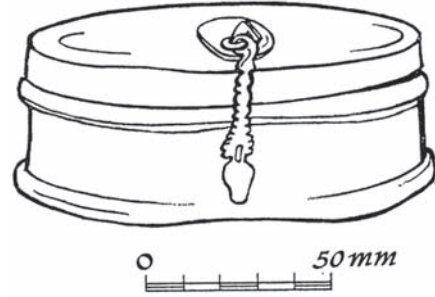


Fig. 6 Adana Müzesi 5 Numaralı Röliker



Fig. 7 Silifke Müzesi 1 Numaralı Röliker  
Gövdesi



Fig. 8 Silifke Müzesi 2 Numaralı Röliker



Fig. 10 Tarsus Müzesi'ndeki Röliker



Fig. 9 Silifke Müzesi 3 ve 4 Numaralı  
Röliker



Fig. 11 Taşucu Amfora Müzesi'ndeki Röliker